

**STUDIUL ISTORIOGRAFIC AL COORDONATELOR DE
POLITICĂ EXTERNĂ ÎN DOCUMENTELE DE PROGRAM ȘI ÎN
ACTIVITATEA PARTIDELOR POLITICE**

Victor JUC
doctor habilitat, profesor universitar
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a
Moldovei,
Centrul Cercetări Politice și Relații Internaționale
juc.victor@gmail.com

Maria DIACON
doctor în științe politice, lector universitar
Universitatea de Stat din Tiraspol,
Catedra Științe sociale
mariadiacon@yahoo.com

**HISTORICAL STUDY OF THE COORDINATES OF FOREIGN POLICY IN
DOCUMENTS AND PROGRAM ACTIVITY OF POLITICAL PARTIES**

***Abstract:** The analysis of the foreign policy provisions remains a current topic in both: theoretical perspective in the sense of scientific approach of the field and in applicative perspective, causing the political activities by accentuation taken actions and results achieved externally. Thanks to the integration processes in the Eurasian and European area have an impact on the national interest of the Republic of Moldova, is vital to draw up new scientific fundamentals on the content of foreign policy because, being by nature a dynamic phenomenon the thematic researches conducted so far different addresses as the complexity of its aspects. Through studies, scientists and analysts have expressed interest towards the activities of political parties on foreign policy dimension, highlighting the importance and value added their participation in bilateral and multilateral cooperation processes. Issues related components of foreign policy in the activity of political parties in the Republic of Moldova is less valued in the literature, since this dimension is less visible on the ground that the social/political formations have made fewer activities of this kind, boosting their producing it, especially in recent years.*

Analiza prevederilor de politică externă rămâne a fi un subiect foarte actual atât din perspectivă teoretică, în sensul de abordare a domeniului, cât și din perspectivă aplicativ-practică, determinând setul activităților de natură politică prin reliefarea acțiunilor realizate și rezultatelor obținute în plan extern. Datorită faptului că procesele integraționiste din arealul european și din cel eurasiatic dețin impact asupra interesului național al Republicii Moldova, devine indispensabilă elaborarea noilor fundamente științifice asupra conținutului politicii externe, deoarece, fiind prin caracter un fenomen dinamic, cercetările tematice efectuate până în prezent abordează în diferită măsură complexitatea aspectele sale determinative.

Experiența acumulată în procesul elaborării și exercitării politicii externe a demonstrat existența atât a elementelor pozitive, care au fortificat prezența statului pe arena mondială, cât și a aspectelor mai puțin oportune, negative, care au condus la stagnarea proceselor de cooperare și de integrare în structuri multilaterale. Vom preciza că la momentul proclamării independenței Republicii Moldova, urmată de afirmarea pozițiilor pe plan internațional, procesul elaborării și promovării unei politici externe proprii s-a dovedit a fi destul de dificil și anevoios, supoziție validată atât prin insuficiența cadrelor diplomatice de înaltă calificare, cât și datorită tradițiilor și experienței de cooperare externă. Alt aspect de importanță în valorificarea poziției statului pe arena mondială îl constituie elaborare și definitivarea cadrului politico-juridic necesar exercitării politicii externe doar în 1995, prin adoptarea Concepției politicii externe. Totodată ținem să subliniem că deși pe teritoriul Republicii Moldova mai continuă, din anul 1992, staționarea trupelor străine, totuși, în pofida acestor dificultăți, autoritățile naționale au reușit într-o perioadă relativ scurtă de timp să asigure afirmarea statului în exterior, devenind subiect cu drepturi depline. În ordinea reliefată de idei vom nota că partidele politice, prin programele de activitate și platformele electorale, dețin un rol important în programarea, analiza și realizarea politicii externe. Luând ca bază practica partinică din mai multe state, inclusiv a Republicii Moldova, putem atesta că aceste instituții politice, aceste elemente ale sistemului politic, se manifestă plenar ca instrumente de mediere politică prin corelarea intereselor grupurilor sociale cu realitățile, necesitățile și posibilitățile instituționale în vederea constituirii și asigurării stabilității sistemului. Prin trasarea liniilor directorii care au marcat politica externă, identificăm rolul incontestabil al partidelor politice cu menirea lor de a reprezenta, exprima, transmite și ajusta ideile și

opțiunile cetățenilor pentru realizarea interesului comun, inclusiv în domeniul politicii externe.

Prin realizarea studiului istoriografic al problemelor abordate ne propunem să evidențiem nu numai aspecte ale evoluției politicii externe, elucidate conceptual-teoretic și conținutul prevederilor programatice exprimate prin programe și platforme electorale, dar ținem să reliefăm și conexiunile cauzale dintre partidele politice, ca formatori ai instituțiilor democratice și responsabili de evoluția, direcția, realizările și controversele procesului complex al politicii externe. Aceste obiective sunt posibile prin punerea în lumină a vocației partidelor politice de a cuceri puterea, fie prin răsturnarea sistemului existent (metoda nedemocratică), fie prin participarea în competițiile electorale (metoda democratică). Segmentele de analiză înglobează strategiile și tacticile de valorificare a oportunităților partinice pentru realizarea politicii externe; domeniul instituțiilor și mecanismelor edificate în vederea transformării opțiunilor programatice în idei concrete, atestate și valorificate prin rezultate și prin consecințe pozitive pentru electorat; domeniul relației și influenței sistemului de partide funcționabil în state distincte ca formă de guvernare și regim politic (Marea Britanie, Franța, Germania, România, Estonia, Letonia, Lituania) și conținutul programatic de politică externă, culminând cu cercetarea rolului și locului Republicii Moldova pe arena mondială, ca o consecință a realizării prevederilor programatice de politică externă, dar nu numai, date fiind unele împrejurări de factură geopolitică și geoeconomică.

Referințele tematice la lucrările fundamentale denotă rolul important sau chiar determinant al structurilor partinice în vederea consolidării echilibrului social-politic, inclusiv prin edificarea corectă și în conformitate cu opțiunile majorității a direcțiilor politicii externe. Încă de la apariția primelor formațiuni politice în statele europene s-a consolidat opinia, potrivit căreia, convergența ideilor și intereselor între guvernanții legitimați prin sufragiu și guvernații abilitați să voteze reprezintă premisa instituționalizării democrației reprezentative, raționament din care concluzionăm aportul partidelor în formarea și realizarea opțiunilor de politică externă.

Abordările clasice privind activitățile și modalitățile de organizare a partidelor politice au fost fundamentate de gânditori străin și autohtoni, care, prin ideile elaborate au argumentat importanța și necesitatea fenomenului partinic pentru organizarea socială și prezența oportună a statului în relațiile externe [1, p.230]. Astfel, unul dintre fondatorii conservatorismului, E.

Burke, în „Reflecții asupra Revoluției din Franța” tratează partidul politic ca pe un element indispensabil în realizarea interesului național, reieșind din conținutul unui anumit principiu general acceptat de clasa politică [2, p.12]. Autenticitatea și actualitatea acestei abordări, în accepția noastră, se regăsește în conjunctura politică națională în care realizarea integrării europene poate fi posibilă printr-o unitate a forțelor politice angajate să susțină sincer înfăptuirea proiectul european.

Unul dintre exegeții liberalismului, B. Constant, în „Libertatea la antici și la moderni” a definit esența partidului politic, prezentându-l ca pe o reuniune de oameni uniți în jurul aceleiași idei, derivată dintr-o doctrină politică proprie [3, p.24]. Această formulă nu și-a pierdut din actualitate și valență, raționament care ne-a făcut să apelăm la definiția clasicului francez. Ținem să precizăm însă, că indiferent de doctrina politică asumată, fie liberală, fie conservatoare sau de altă coloratură, fiecare partid politic include în programul de activitate realizarea prevederilor de politică externă care să asigure stabilitate, securitate și dezvoltare în interior, dar și în exterior.

J. La Palombara și M. Weinert în lucrarea „Political parties and political development” au fundamentat asumția care se rezumă la următoarele: orice partid trebuie să dispună de o organizație durabilă, a cărei speranță de viață să fie superioară conducătorilor săi [4, p.16]. Raționamentul oferă stabilitate prevederilor programatice, inclusiv de politică externă, deoarece într-un sistem democratic acestea derivă din poziția generală a partidului, fiind racordate la nivelul așteptărilor sociale și mai puțin la nivelul interesului individual al liderului sau al unui grup restrâns de actori politici influenți.

M. Duverger în „Les partis politiques” plasează accentele discret pe modalitatea de organizare a partidului de la centru la periferie, evidențiind importanța instituțiilor coordonatoare [5, p. 56]. Nu putem să nu fim de acord cu aserțiunile cercetătorului francez, deoarece ordinea partinică asigură competență și organizare în procesul realizării prevederilor programatice, pe când domeniul politicii externe, depășind limitele teritoriale, instituționale și de securitate ale statului, reclamă organizarea și structurarea funcțiilor și atribuțiilor delegate de la centru.

D. Gusti acreditează ideea că partidul politic se echivalează cu procesul obținerii puterii în scopul de a governa pentru construcția unui ideal etic și social [6, p.11]. Notăm că la etapa actuală, când fenomenul integraționist cunoaște ascensiunea proceselor de unificare a statelor sub

simbolul cooperării în numele dezvoltării, opțiunile de politică externă capătă o conotație tot mai pregnantă în spectrul valorilor politice, partidele identificându-se cu cele mai eficiente proiecte integraționiste.

Fiind un fenomen complex și dinamic, caracteristicile determinante ale partidului politic au depășit cu rapiditate prevederile clasice. În culegerea de articole „Political Parties in Conflict-Prone Societies: Regulation, Engineering and Democratic Development” îngrijită de către B. Reilly și P. Nordlund, partidele politice sunt catalogate ca o componentă esențială a democrațiilor reprezentative [7, p.18]. Ideea generală intens promovată denotă că este dificil să ne imaginăm modalitatea prin care guvernarea statelor moderne poate fi înfăptuită fără aportul substanțial al partidelor politice: de la organizarea alegătorilor, unificarea și articularea intereselor, edificarea alternativelor politice și până la promovarea activităților legislative, buna funcționare a partidelor politice este edificatoare atât pe reprezentarea guvernamentală, cât și în procesul de dezvoltare democratică a societăților în tranziție. Subliniem că exemplul Republicii Moldova poate fi unul emblematic în acest sens de idei, deoarece formațiunile social-politice, prin lansarea și realizarea prevederilor programatice de politică externă, contribuie la fortificarea rolului și locului statului nu numai în interior, dar și pe arena mondială, fapt care se dovedește a fi foarte important în tranșarea statutului prelungit în timp, nepermis de mult, de societate în tranziție.

În același context, K. Janda în monografia „Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives. Adopting party law” pornește de la aserțiunea că o democrație necesită partide politice puternice, cu capacitatea de a reprezenta eficient cetățenii și de a promova politici viabile care să demonstreze abilitatea de a guverna pentru binele public [8, p.29]. Declinul activismului politic, creșterea participării forțelor antidemocratice și îndepărtarea liderilor politici de la actul guvernării prin voința cetățenilor favorizează permanenta schimbare și adaptare a partidelor politice. Autorul precizează că procesul de racordare la noile exigențe politico-sociale a determinat efectuarea unui studiu tematic în cadrul Institutului Democratic Național al Afacerilor Externe din Statele Unite, care a culminat, din punct de vedere practic, cu acordarea de asistență pe termen lung partidelor politice în procesele de dezvoltare instituțional-organizațională, sporire a competitivității în alegerile locale și în cele naționale, participare constructivă în actul guvernării.

Din punct de vedere teoretic, autorul fundamentează câteva teze și evidențiază legătura cauzală între conținutul reglementărilor constituționale și legislative privind partidele politice și modul de activitate partinică propriu-zisă, atestând situația prin care în mai multe state cu democrație avansată lipsește o lege a partidelor politice, acestea fiind legiferate prin alte acte normative. De exemplu, în Marea Britanie activitatea partidelor politice este reglementată de The Political Parties, Elections and Referendums Act adoptat în 2000, care a abrogat Registration of Political Parties Act din anul 1998. În statele înalt dezvoltate, precum Belgia, Franța, Italia și Olanda, organizarea și activitatea partidelor politice este strict reglementată prin legi, care urmăresc legiferarea activității asociațiilor benevole de cetățeni. În același timp identificăm reglementări dramatice nu numai a modalităților de formare și de dezvoltare, dar și de organizare și activitate a partidelor în diferite contexte sociale (alegeri, opțiuni de politică externă). În unele state, cum ar fi SUA, Canada sau Noua Zeelandă nivelul de reglementare a organizării și desfășurării procesului electoral este minim, în Rusia este unul moderat, iar în Japonia este strict reglementat, însumând o mulțime de prevederi legislative care cuprind procesul organizării și desfășurării alegerilor. Vom specifica de asemenea că atestăm unele cazuri în care partidele, prin acțiunile lor, pot demola principiile formatoare ale democrației, venind cu politici contrare dezvoltării statului. Vom nota că cele mai multe măsuri prohibitive în activitatea partinică sunt înregistrate în textul constituțional al Algeriei și Nigeriei, pe când cele mai multe măsuri permissive ale activității partidelor politice au fost identificate în Legea supremă a Estoniei. Studiul mai prezintă exemple prin care activitatea partidelor politice poate fi sau controlată, sau restricționată de Președinte, prevedere constituțională aplicabilă în Albania, Belarus, Bulgaria, Estonia, Lituania, Niger, Turcia sau Uruguay.

În ordinea expusă de idei, K. Janda trasează câteva modalități de acțiune, pe care le vom aborda sub semnul strategiilor. Fundamentate prin constituție sau prin alte acte normative, aceste modalități de acțiune organizează și favorizează dezvoltarea structurilor formatoare ale societății prin orientarea statului către diversificarea parteneriatelor și cooperării externe prin posibilitatea de a participa la foruri internaționale pentru aprierea valorilor naționale de valorile comunității mondiale.

Vom puncta lapidar, făcând o derogare succintă de la desfășurarea subiectului istoriografic, că dispozițiile constituționale cu privire la partidele politice din Republica Moldova derivă din contextul tradițiilor politice,

culturii politice și viziunilor de dezvoltare a societății în circumstanțele interne și externe noi, dictate de autodizolvarea Uniunii Sovietice și edificarea statului suveran și independent. Constituția Republicii Moldova nu definește cu exactitate ce înseamnă un partid politic, stabilind anumite referințe la scopurile urmărite de partide în vederea definirii și exprimării voinței politice a cetățenilor (art.45, al.2). Totuși, legiuitorul a inclus o serie de principii de bază urmărind scopul de a reliefa conținutul explicit și ingredientele exacte ale conceptului de pluralism politic. În cercetare vom analiza transformarea acestor principii în strategii și tactici de realizare a prevederilor de politică externă în vederea validării ipotezelor avansate.

Revenind la elucidarea subiectului istoriografic, menționăm lapidar că în articolul „Sociology of political parties’ closure regime”, E.Yilmaz numește partidele politice ca fiind veriga de legătură între societate și sistemul politic, constituind elementul fundamental al vieții politice în statele democratice. Comparativ cu democrațiile occidentale, reglementarea constituțională a partidelor politice din istoria politică a Turciei, cunoscută printr-un regim închis, are consecințe politice și sociale: având menirea să imprime forma relației dintre arealul politic și arealul social, partidele caută noi modalități de a expune opțiunile programatice în fața electoratului [9, p.831].

Escaladând alt areal geografic, atestăm caracteristici aproximativ identice atribuite partidelor. V. Fernandes în studiul „Indifference and Political Parties” menționează că prin analiza structurilor partinice se poate face lumină asupra conceptului de indiferență exercitată în procesele politice din societate. Pentru a realiza acest argument, își focusează reflexiile asupra partidului politic italian Lega Nord, partid cu viziuni de extremă dreapta, fiind unul dintre artizanii schimbărilor care au avut loc pe scena politică italiană, cunoscut prin retorică agresivă, discurs și poziții contra imigrării, organizării social-economice din sudul Italiei și recent, împotriva musulmanilor. În acest context de idei, autorul tratează partidele politice ca pe o instituție care întrunește capacitatea de a forma o viziune distinctă asupra lumii prin manipularea și influența atribuțiilor caracteristice societății și prin discursul politic memorabil derivat din opțiunile programatice dedicate societății [10, p.5].

H. Reiter în studiul „The Study of Political Parties, 1906–2005: The View from the Journals” realizează o evaluare a elaborărilor din cele mai importante reviste de științe politice din ultimul secol cu referire la partidele politice [11, p.614], determinând o creștere substanțială a numărului

articolelor consacrate comportamentului partinic și activității lor legislative pe fundalul declinului în cercetarea aspectelor organizatorice. Notăm că prin obiectivele reliefate autorul realizează conexiunea aspectelor empirice, generale și normative în vederea conturării instrumentelor eficiente pentru a elabora politici de dezvoltare a partidelor politice.

În schimb, P. Goren în articolul „Party Identification and Core Political Values” analizează pe larg conexiunea dintre apartenența la partid și esența valorilor politice promovate ca elemente centrale în sistemul cerințelor politice ale cetățenilor alegători. Autorul se întreabă dacă identificarea partinică influențează mesajul valorilor politice, dezvoltând o strategie de acțiune a partidului politic în procesul realizării prevederilor programatice [12, p.883]. Vom preciza că din perspectivă clasică și neoclasică identificarea partinică este definită ca un atribut personal, un atașament afectiv pentru un partid politic identificat cu sentimentul de apropiere față de un grup social asociat cu partidul dat, iar alegătorul decide cu care să se identifice, bazându-se pe calitatea grupului ce formează fundamentul social al partidului, cum ar fi oamenii de afaceri în cazul Partidului Republican și muncitorii în cazul Partidului Democrat din Statele Unite. Însă rigorile științifice ne impun să precizăm succint că această supoziție devenită clasică și, practic, omniprezentă în literatura de specialitate, actualmente a pierdut din relevanță pe motivul transformărilor care s-au produs în societatea americană și nu putem vorbi despre suporturi sociale stabile și distincte ale celor două partide sus menționate.

Citând din eseul lui R. Michels „Les partis politiques”, A. Schwartz a remarcat aserțiunea care prevede că succesul guvernării directe ține de capacitatea de a mobiliza spontan masele. Dezvoltarea acestei aserțiuni presupune că în statele moderne poporul participă la procesul politic prin intermediul instituțiilor reprezentative, iar paradoxul apare anume în momentul în care organizarea maselor devine o necesitate, fenomen care împarte membrii colectivității în minorități conducătoare și majorități conduse [13, p.19]. Politologul spaniol P. Ibarra prezintă democrația participativă ca pe o trecere între două modalități complementare: în primul caz estimează participarea prin proteste și revendicări ale drepturilor de obținere a deciziilor politice favorabile, iar în al doilea caz analizează participarea prin invitație pe arene și alte spații definite ca instituții democratice, care exprimă gestiunea spațiului și a valorilor în contextul favorabil pentru dezvoltarea prevederilor politice [14, p.25]. Am făcut referință la ideile promovate de R. Michels pe motivul actualității lor pentru

situația din Republica Moldova, evidențiindu-se două lumi paralele: minoritatea aflată la guvernare se organizează ușor, indiferent de coloratura politică, pentru a-și realiza interesele și majoritatea greu de organizat.

Revenind la ideea identificării partinice a cetățenilor, notăm că autenticitatea situației poate fi redată prin apartenența sau identificarea alegătorului cu partidul care promovează o politică externă capabilă să orienteze societatea spre realizarea intereselor naționale. Este de subliniat că în Republica Moldova toate partidele promovează ideile stabilității, bunăstării sociale, dezvoltării economice și educației de calitate, însă alegătorul se identifică cu formațiunea care promovează cursul de politică externă care să corespundă cu așteptările și necesitățile sale. În acest context de aserțiuni, R. Tănăsă în articolul „Votul afectiv în spațiul electoral al Republicii Moldova” susține că manifestarea votului afectiv depinde atât de caracterul electoratului, cât și de oferta electorală, de particularitățile societății și regulile jocului politic [15, p.109]. O abordare distinctă a identificării partinice a electoratului este prezentată de către A. Peru-Balan care subliniază că „alegătorul percepe mesajul partidului nu pe dimensiunea ideologică, doctrinară, ci pe imaginea liderului de partid” [16, p.102], prefigurând că puterea partidului politic este determinată de fenomenul leadership-ului politic.

P. Goren precizează, în ordinea enunțată de supoziții, că identificarea socială sau sentimentul de aderent se dovedește a fi atributul conceptual al identificării partinice. Analizând această aserțiune, putem menționa că asigurarea bazei sociale solide este model de strategie pentru realizarea opțiunilor programatice de politică externă, acest suport permite accesarea la putere a actorilor politici care tind să dețină mecanismele de exercitare a puterii.

Ținem să precizăm că abordările cercetătorilor ruși pe marginea partidelor se regăsesc în mai multe elaborări, una dintre care este culegerea de articole intitulată „Политические партии России: история и современность” coordonată de A. Zeveleva, Iu. Sviridenko și V. Șelehaeva. În lucrare sunt puse în lumină, într-o măsură mai mare sau mai mică, istoria multipartidismului din Federația Rusă, elucidând geneza și evoluția partidelor, dinamica suportului social, dezvoltarea programului de partid ca formă și conținut, strategiile și tacticile aplicate în scopul realizării prevederilor asumate prin documente de program, rolul formațiunilor partinice în viața politică a Rusiei în secolul XX [17, p.5].

C. Nica în lucrarea „Sisteme de partide contemporane” gândită ca o „monografie în problema partidelor politice din lume”, elucidează sub aspectul sistemic constituirea și dezvoltarea fenomenului partidist, începând din antichitate și Evul Mediu și finalizând cu metamorfozele semnificative din epoca modernă și din perioada contemporană [18, p.29]. În ansamblu, monografia este o abordare interdisciplinară a conceptului de partid politic prin îmbinarea contribuțiilor teoretice personale cu estimarea rezultatelor relevante, fiind utilizate, în acest proces, izvoare documentare primare cuprinse în programe și statute ale formațiunilor social-politice, baze de date cu caracter statistic electoral cu privire la evoluția orientărilor politice și partinice după categorii sociale și profesionale. Considerăm că lucrarea prezintă literaturii academice de specialitate o viziune cuprinzătoare asupra formațiunilor social-politice, numite „agenții principali ai competiției pentru preluarea, exercitarea și menținerea puterii de stat, indicatori ai democrației constituționale moderne, de tip reprezentativ-parlamentar”.

Realizând analiza de conținut a cercetărilor științifice autohtone asupra partidelor politice, mai ales a modalităților de manifestare și de activitate în vederea implementării prevederilor programatice de politici pentru dezvoltarea societății, inclusiv de politica externă, notăm monografia „Republica Moldova : alegerile parlamentare (1994) și geografia politică a electoratului”, în care V. Moșneaga și G. Rusnac întreprind o incursiune în una din cele mai pronunțate forme de manifestare a democrației pluraliste – alegerile parlamentare, trasând două subiecte de investigație: alegerile parlamentare în raport cu consolidarea sistemului politic pluripartit în Republica Moldova și alegerile parlamentare în raport cu simpatiile politice ale electoratului [19, p.3]. Autorii monografiei subliniază că dacă la etapa inițială de constituire a sistemului pluripartit, adică anterioară alegerilor, apăruseră formațiuni social-politice cu pretenții de reprezentare a voinței întregului popor, manifestând acțiuni cu orientare vădit proromână, după alegeri situația s-a schimbat, dat fiind că se întăresc pozițiile formațiunilor social-politice care mizează pe patriotism și pe consolidarea independenței statale a Republicii Moldova.

Cercetarea partidelor prin prisma orientării vectorului politicii externe a Republicii Moldova este realizată de O. Protsyk, I. Bucataru și A. Volentir în lucrarea „Competiția partidelor în Moldova: ideologie, organizare internă și abordarea conflictelor etno-teritoriale”. Autorii consideră că orientarea vectorului politicii externe constituie una dintre dilemele majore ale Republicii Moldova, având două alternative geopolitice: fie integrarea în

Uniunea Europeană, fie integrarea în Comunitatea Statelor Independente. Pentru reliefa mai amplă a subiectului au fost formulate chestionare, elaborate tabele privind dinamica și traiectoria politicii externe, recurgându-se la etapizarea procesului de realizare a acestui domeniu. Dacă inițial (1989-1992) majoritatea populației opta pentru intensificarea relațiilor de colaborare cu statele occidentale, către anul 1993, pe fundalul crizei economice, opinia publică devine dominată de nostalgia pentru perioada sovietică, electoratul a început să susțină reîntregirea fostului spațiu sovietic [20, p.91].

Este important de precizat că în aceste condiții se profilează direct conexiunea cauzală dintre conținutul politicii externe promovată și poziționarea ideologică a partidelor pe eșichierul politic. În acest sens, formațiunile care optau pentru reîntoarcerea la vechiul sistem se identificau cu segmentul de stânga al eșichierului politic, entitățile care militau pentru apropierea și aprofundarea relațiilor cu spațiul comunitar se regăsesc la dreapta axei politice, iar centru este ocupat de formațiuni care se pronunță pentru consolidarea relațiilor de parteneriat cu ambele centre integraționiste. Rezultatele alegerilor parlamentare din 29 iulie 2009 și 28 noiembrie 2010 denotă tendința de deplasare ușoară a opțiunilor electoratului spre segmentul de centru-dreapta și dreapta al eșichierului politic, pe când la scrutinul desfășurat la 30 noiembrie 2014, practic, s-a înregistrat un scor de egalitate.

Revenind la etapizarea proceselor de realizare a politicii externe, vom nota că O. Protsyk, I. Bucataru și A. Volentir subliniază că în perioada 1998-2002 elita politică considera că Republica Moldova reușește să dezvolte relații simetrice cu ambele centre integraționiste, factorii geografici și istorici fundamentau și popularizau această opinie. Situația a suferit schimbări calitative în anii 2004-2005, când partidul de guvernământ, în pofida poziționării de stânga, a început să se pronunțe deschis în favoarea integrării europene a Republicii Moldova. Precizăm că PCRM a săvârșit cotitura către Uniunea Europeană la sfârșitul anului 2002, schimbarea priorității poate fi interpretată ca fiind o cotitură radicală, însă în realitate Președintele a înțeles oportunitățile noi.

O formulă deosebită de abordare a partidului politic se găsește în monografia „Regimul juridic al organizării și funcționării partidelor politice în Republica Moldova: Aspecte politico-juridice comparate”, în care I. Ciobanu invocă trei compartimente de analiză a fenomenului partinic, cuprinse între geneza și evoluția formațiunilor politice; regimul juridic al înregistrării, finanțării, suspendării, asocierii și dizolvării partidelor;

particularitățile răspunderii juridice a partidelor politice în Republica Moldova [21, p.7]. Autorul nu face referințe la raportul dintre partide politice și politica externă, însă reieșind din modalitatea de asociere a entității politice cu forma de exprimare a valorilor, intereselor și opțiunilor pentru desemnarea scopurilor pe care trebuie să le urmeze sistemul politic, înțelegem că partidele devin responsabile de procesul programării și exercitării politicii externe.

O abordare compendiară a partidelor politice conține lucrarea „Istoria partidelor din Republica Moldova (1991-2009)”, în care I. Volnițchi descrie evoluția lor prin elucidarea „majoratului politicii moldovenești”: de la începutul înregistrării oficiale a partidelor în Republica Moldova și până în 2009 (anul editării studiului - n.n.) au trecut 18 ani, chiar dacă unele dintre ele au activat și înainte [22, p.6]. Studiul, prin trecerea în revistă a partidelor, a liderilor, a activităților programate și realizate, asigură cunoașterea partidismului național, inclusiv la capitolul politicii externe.

Elaborarea politicii externe poate fi elucidată prin reliefaarea aportului instituțiilor democratice care participă prin cooperarea și coordonarea mijloacelor la realizarea obiectivelor ce țin de rolul și locul statului în exterior. Astfel, P. Burstein și A. Linton în articolul „The Impact of Political Parties, Interest Groups, and Social Movement Organizations on Public Policy: Some Recent Evidence and Theoretical Concerns” pun în lumină modalitățile de care organizațiile politice (partidele) frecvent fac uz pentru a gestiona politica propriu-zisă, prin influențarea activităților legislative, în cazul în care modificările social-politice sunt adoptate fie legal, fie ilegal. Studiul debutează cu analiza ipotezei de bază privind impactul organizațiilor politice asupra politicilor adoptate: organizațiile politice dețin influență directă și semnificativă asupra schimbării conținuturilor de politică promovată de instituțiile statale; atunci când opinia publică cu privire la o politică, inclusiv aprecieri despre importanța ei, este luată în considerare, rolul direct al organizațiilor politice poate fie să scadă substanțial, fie să dispară; atunci când organizațiile politice au un impact direct asupra politicilor adoptate, acestea dețin o frecvență și o amplitudine mai mare decât a organizațiilor ancorate pe inițiative sociale; grupurile de interese și de inițiative sociale pot afecta procesele politice numai în măsura în care prin activitățile desfășurate sunt promovate persoane oficiale ce dețin informații și resurse substanțiale pentru a influența procesul decizional [23, p.382]. Notăm că aceste aserțiuni au fost extrase prin realizarea unui studiu comparativ al publicațiilor din trei reviste relevante de știință politică din

Statele Unite, precum „American Political Science Review”, „American Journal of Political Science”, și „Journal of Politics”.

În literatura științifică din Republica Moldova elucidarea strategiilor și tacticilor utilizate de partidele politice pentru obținerea finalităților programate se regăsesc, inclusiv, în studiul realizat de V. Moșneaga și G. Rusnac „Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии”. Autorii au detaliat pentru concurenții care au reușit victorie la scrutinul parlamentar din anul 2001, PCRM, BE „Alianța Braghiș” și Partidul Popular Creștin Democrat, strategiile și tehnicile pe care le-au aplicat în vederea obținerii votului de încredere din partea electoratului, fiind analizate prevederi incluse pe diferite domenii și posibilitatea de implementare sau de realizarea pentru a obține finalitățile stipulate în promisiunile electorale [24, p. 28-29]. Supoziții de caracter aproximativ similar se întâlnesc în articolul „Парламентские (2005) выборы в Республике Молдова: специфика, стратегии, результаты”, acest subiect de cercetare diferă puțin, atenția focusându-se pe PCRM, BMD, PPCD, concurenți care au acces în Parlament după alegerile din 2005 [25, p.61].

În același context de analiză a strategiilor electorale, dar prin prisma dimensiunilor de politică externă, menționăm articolul „Tendințe și strategii de imagine în electorala 2005 (cazul Republicii Moldova)”. A. Peru-Balan vine cu ideea potrivit căreia, dimensiunea factorului extern în contextul competiției electorale a coincis în timp cu extinderea elementului cromatic al revoluțiilor care au fost desfășurate de opoziția democratică din statele vecine – Ucraina și România. Lansarea asumției de transfer a puterii politice și de succesiune a elitelor politice de la generația liderilor epocii sovietice la o generație de lideri-revoluționari, pro-occidentali a inspirat atât principalii reprezentanți ai opoziției democratice din Moldova, cât și potențialii lor votanți [26, p.43].

Dezvoltând ideea de obținere a încrederii electorale prin utilizarea masivă a strategiilor și tacticilor determinate de conotația factorului extern, A. Popovici și I. Sandu subliniază că strategiile electorale de caracter predominant denigrator în raport cu strategiile concentrate pe dezvoltarea și fortificarea economiei, educației, culturii, politicii externe etc., pot genera un fenomen negativ atestat în timpul campaniilor electorale, și anume absentismul la urnele de vot. Confruntările de imagine în maniere indecente decepționează și derutează alegătorii, compromițând prezența lor la urnele de vot. Este de remarcat faptul că pentru prima dată în contextul

politic autohton la scrutinul parlamentar din 2005 electoratul s-a confruntat cu așa-numitul fenomen al ofertei unice sau cu strategia ofertei unice, care constă în suprapunerea campaniei de promovare a unui lider politic cu campania de promovare a unui singur subiect. Tema majoră a Electoralei-2005 a fost aspirația de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, aceasta fiind expusă drept obiectivul strategic al politicii externe promovate de principalii concurenți electorali – PCRM, PPCD și BMD [27, p.172].

Analizând tipologia strategiilor și tacticilor aplicate de formațiunile partinice, determinăm că se deosebesc aspecte diferite de abordare, fapt care aporță gradul de diferențiere a acțiunii partidelor politice în campaniile electorale, dar nu numai. Astfel, R. Tănăsă în articolul „Rolul antipropagandei în campania electorală (electorala-2001)” menționează că o campanie electorală solicită activități de propagare și promovare a valorilor, concepțiilor, capacităților și atacarea oponenților, urmărindu-se atragerea voturilor electoratului. Dacă propaganda influențează alegătorii prin oferta doctrinelor, ideilor și persoanelor, anti propaganda manevrează prin combaterea acestora. Fiind o componentă a strategiilor electorale, este imposibil a stabili impactul asupra direcționării votului și randamentului de simpatizare și participare a unui candidat electoral desemnat [28, p.131].

Supoziții complementare sunt reliefate de Gh. Rusnac și C. Solomon, subliniind că una dintre strategiile de propagare a mesajelor electorale poate fi personificată prin utilizarea mass-media, ca pol de legătură între guvernanți și guvernați [29, p.112]. Astfel, potrivit autorilor, nu poate fi pus la îndoială faptul că în timpul campaniei electorale mass-media are o importanță decisivă prin utilizarea instrumentelor necesare menite să asigure egalitatea șanselor politice și prin deținerea și publicarea informațiilor despre candidați și problemele puse în discuție, asupra cărora poporul își va spune ultimul cuvânt.

C. Solomon detaliază tipologia strategiilor utilizate în campaniile electorale prin articolul „Tipuri și forme de agitație electorală în campania pentru alegerile parlamentare anticipate din 2010 în Republica Moldova” [30, p.146]. Potrivit autorului, agitația electorală posedă un impact puternic asupra opiniei publice și dacă procesul electoral nu este prezentat și reflectat în mod echilibrat și imparțial, cetățenii vor fi lipsiți de posibilitatea unui vot conștient, informat, iar alegerile nu vor putea fi considerate pe deplin libere și corecte.

Urmărind sintetizarea relației partide politice – instituția parlamentară, P. Midrigan în articolul „Partidele politice din Parlamentul Republicii Moldova”, menționează că entitățile politice joacă un rol semnificativ în funcționarea legislativului prin determinarea modului de exercitare a funcțiilor, prin potențialul de coalizare și dialog stabilesc eficiența și importanța instituției ca for reprezentativ al poporului [31, p.56]. Autorul subliniază că legislația referitoare la Parlament acordă o importanță deosebită legiferării și recunoașterii juridice a rolului partidelor în legislativ.

Detaliind subiectul capacității de coalizare în vederea realizării opțiunilor programatice, în articolul „Comportamentul coaliționist al partidelor politice din Republica Moldova”, R. Tănăsă și P. Midrigan formulează opinia potrivit căreia, în cadrul dimensiunilor spațiului politic autohton, cultura coalițiilor este destul de slab dezvoltată [32, p.129]. Datorită efemerității majorității partidelor, lipsei respectului (politic și personal) reciproc, carența viziunilor strategice și a neconștientizării intereselor de lungă durată, în Republica Moldova coalițiile partidelor politice reprezintă mai degrabă excepție, decât o regulă și o tendință. Vom nota că idei de acest gen au pierdut plenar din actualitate, devenind istorie, deoarece Guverne de coaliție funcționează în Republica Moldova după alegerile parlamentare din 29 iulie 2009 și nu se înregistrează tendințe că poate să se revină la monopartidism guvernamental: alianțele devin un fenomen obișnuit, problema rezidând în durabilitate și eficiență.

În teza de doctor habilitat „Legitimitatea puterii de stat: fenomen complex și indispensabil societății umane contemporane”, care se dovedește a fi prin conținutul său o investigație complexă, cu valențe teoretico-aplicative de referință, A. Arseni pune în lumină o nouă funcție a parlamentelor, cel puțin pentru țările din Uniunea Europeană, a impulsivitatea activității guvernării în scopul aplicării legilor cadru și a altor acte normative emise la nivelul Uniunii Europene [33, p.194]. Cercetătorul susține că această funcție tinde să ocupe un loc deosebit de important comparativ cu alte funcții, dat fiind că majoritatea actelor legislative vor fi de sorginte comunitară.

Cercetările științifice din spațiul românesc pot fi elucidate și prin teza de doctorat realizată de V. Enea, care explorează „Partidele politice în România postdecembristă: realități și probleme”, prin evaluarea științifică a sistemului partidist de la revoluția din decembrie 1989 până în anii 2006-2007. Punând accentul pe predilecția principalelor partide politice românești pentru una din constituentele tandemului colaborare – concurență [34, p.3],

autorul tinde să construiască un fundament conceptual-teoretic al fenomenului, analizând funcțiile, tipurile și sistemele de partide catalogate după conținutul doctrinar cu care se identifică, în calitate de suport de referință și obiect de investigație a figurat cu preponderență partidismul din România.

Un studiu complex al partidelor politice își găsește expresie în teza de doctor realizată de I. Ciocan „Partidele politice în sistemul relațiilor de putere (cazul Republicii Moldova)”, prin care analizează conceptele și realitățile social-politice fundamentale, atenționând că partidele politice și puterea politică trebuie să se instituționalizeze cât mai curând și să capete un grad înalt de legitimitate [35, p.5]. Subliniem că este abordată problema praxiologică, fiind analizat comportamentul partidelor în cadrul relațiilor puterii politice cu celelalte tipuri conexe de putere socială, economică și culturală, este cercetată și interacțiunea dintre partidele politice și funcționalitatea ramurilor puterilor de stat, ponderea partidelor în activitatea acestor ramuri fiind adesea minimizat. Autorul concluzionează prin aserțiunea că „de calitatea și instituționalizarea partidelor politice depinde, în mare măsură, gradul de dezvoltare și de consolidare a sistemului politic din societatea autohtonă”.

Același câmp de cercetare al partidelor politice este sondat și de P. Midrigan în teza de doctor „Partidele în sistemul politic al Republicii Moldova” [36, p.7], fiind reliefat locul și rolul entităților partinice în sistemul politic, specificând manifestarea lor atât la nivelul societății, cât și al guvernării politice care relaționează nemijlocit cu statul. El a supus investigațiilor formarea pluripartitismului, în special din punct de vedere legislativ, alte probleme importante analizate în lucrare se referă la baza socială, poziționarea, ideologia, platforma, mesajul electoral, relevanța de partid.

Punctul tangențial al cercetării noastre cu investigațiile autorilor sus menționați se exprimă prin analiza a două dimensiuni: *parlamentară*, care, în acord cu teoria relevanței de partid, nu atinge neapărat nivelul guvernării nemijlocite și se reduce la activitatea fracțiunilor și cea *guvernamentală*, aceasta prin definiție înseamnă guvernare și ține de alianțele de guvernământ.

Alt studiu tematic este efectuat de R. Rusu, care în articolul intitulat „Dimensiunea ideologică a procesului politic în Republica Moldova”, a supus analizei ideologiile aplicate de partidele politice, tipologia și conformitatea lor cu doctrinele clasice [37, p.5]. Autorul urmărește stabilirea

rolului și locului unei ideologii în societatea de tranziție prin identificarea momentelor pe care le consideră definitorii pentru istorie și contemporaneitate, argumentând importanța ideologiilor de partid și a rolului statului pentru stabilirea pluralismului ideologic.

Un segment diferit de cercetare al partidelor politice este realizat de I. Bucataru, care caută să identifice gradul de instituționalizare a partidelor prin teza de doctor „Instituționalizarea partidelor politice din Republica Moldova: studiu interdisciplinar” [38, p.5]. Prin definiție este clar că autorul a supus cercetării unele aspecte ce țin de instituționalizarea partidelor politice prin evaluarea factorilor istorico-culturali, politico-sociologici și politico-juridici. Importanța teoretică deosebită a lucrării este asigurată în mod aparte de abordarea interdisciplinară a subiectului investigat, actualitatea cercetării întreprinse constând în determinarea importanței instituției de partid pentru exercitarea procesului de democratizare a societății.

Cercetătorul detaliază aspectele instituționalizării, inclusiv în „Instituționalizarea partidelor politice: aspecte teoretico-metodologice”, în care subliniază că procesul are un vădit caracter politic și vizează succesiunea de stări, etape prin care trec organizațiile social-politice înregistrate conform legislației în vigoare pe parcursul procesului de transformare în veritabile instituții politice [39, p.24]. În studiul „Contextul istoric și socio-cultural al procesului de constituire al sistemului pluripartidist din Republica Moldova” I. Bucataru întreprinde o analiză politologică a fenomenului de partizanat în spațiul pruto-nistean, fenomen care a fost declanșat cu primele manifestări pluripartidiste și elucidat până la etapa actuală. Demersul euristic înfăptuit pe parcursul studiului nu implică doar constatarea faptelor istorice, ci și tentativa de elucidare a condițiilor socio-culturale care au determinat specificul traiectoriei pluripartidiste în Republica Moldova [40, p.22]. În aceeași ordine de supoziții, dar pe alte coordonate, realizând o incursiune istorică în etapele formării și acțiunii partidelor politice, D. Sârghi și D. Ilașciuc în articolul cu denumire sugestivă „Problema partidelor politice în organizația politică a societății capitaliste contemporane în viziunea cercetătorilor sovietici (anii 60-70)” înaintează ideea că, deși toată diversitatea de partide prin metode și forme diferite apăra interesele clasei dominante, totuși ponderea lor în sistemul dictaturii monopolurilor varia semnificativ. Rolul politic al partidului, în accepția savanților sovietici, era cu atât mai mare cu cât esența de clasă a partidului coincidea cu esența de clasă a statului imperialist, iar rolul de

lider în structura puterii politice a capitalismului a revenit „partidelor marii burghezii monopoliste”, fiind partidele care dețineau legături privilegiate cu statul, fapt care le asigura posibilități extinse de activitate [41, p.194]. Cercetătorii concluzionează că partidele politice ale burgheziei efectuau pervertirea ideologică a populației și asigurau capitalului monopolist posibilitatea de a menține dictatura prin dezorientarea ideologică a maselor.

Problema instituționalizării partidelor politice este abordată pe larg de V. Moraru și V. Enea în articolul „Rolul instituționalizării partidelor în consolidarea democrației”, subliniindu-se în context aportul lui I. Bucataru în studiul procesului de instituționalizare a partidelor politice. Autorii notează că dinamica instituționalizării unui partid oferă posibilitatea relevării a două procese: dezvoltarea intereselor orientate spre menținerea și extinderea partidului; amplificarea loialităților organizaționale difuze. Procesul de instituționalizare, în acest sens de idei, reprezintă un examen permanent extrem de serios pentru partidele politice, mai ales în cadrul societății în tranziție, unde constituirea sistemului partinic parcurge un itinerar complicat. Nu este întâmplător că majoritatea cercetătorilor preocupați de analiza spațiului politic manifestă atenție în atribuirea partidelor politice care au apărut în țările din arealul postcomunist a calificativului instituționalizat [42, p.41].

Abordarea enciclopedică autohtonă a partidelor politice este prezentă prin studiul elaborat de V. Juc și P. Varzari. Cercetătorii susțin că în Republica Moldova s-a format un sistem pluripartidist care încorporează din punct de vedere doctrinar cea mai mare parte a eșichierului politic [43, p.724]. Totuși, majoritatea partidelor politice s-au concentrat pe segmentul de stânga și centru-stânga, ordine firească în condițiile precarității situației social-economice a oamenilor, iar în centru-dreapta și, mai ales în dreapta numărul lor este mult mai mic din cauza lipsei clasei de mijloc care ar predomina în societate. Ponderea mesajului proeuropean promovat poate fi identificată cu ușurință în platformele electorale ale partidelor politice, încadrat între segmentul parteneriatului economic cu statele vest-europene (PCRM) și culminând cu integrarea în structurile comunitare (PD, PLDM, PL). Autorii mai precizează că, de regulă, activitatea partidelor se desfășoară în concordanță cu ciclurile electorale, dar în forul legislativ suprem au fost prezenți doar 3-5 concurenți electorali. Dezvoltând un stil pragmatic, partidele politice au devenit un factor important de conștientizare și realizare a intereselor cetățenilor, exprimând dreptul de asociere politică.

Studiul comparativ al sistemelor de partide, după cum am notat mai sus, urmează a fi consolidat și prin prisma elucidării funcționalității instituțiilor democratice și a modalităților de promovare a politicii externe din Marea Britanie, Franța și Germania, acestea fiind state cu democrații consolidate, România și cele trei state baltice, care au finalizat tranziția și au realizat integrarea europeană. Vom remarca și investigațiile în materia formării și activității partidelor politice europene, fiind elucidate abordările programatice de politică externă reflectate la nivelul Uniunii Europene.

R. Harmel în articolul „On the Study of New Parties” menționează că atât numărul foarte mare de partide apărute în cadrul democrațiilor occidentale, cât și impactul lor probabil alcătuiesc o nouă paradigmă de cercetare [44, p.403]. Autorul se referă expres la definirea și dinamica apariției partidelor politice (în perioada 1960-1980 la nivel mondial au fost create 372 de formațiuni, dintre care 233 în statele occidentale anglo-americe), la variabilitatea, clasificarea și diferențierea lor, dezvoltând o nouă teorie cu privire la partide. În această ordine de idei, studiul partidului politic ca fenomen devine o parte componentă a științelor politice și, prin rezumare, partidele sunt determinate ca fiind noi nu prin faptul că au fost formate recent, ci din cauza că au apărut într-o conjunctură nouă, diferită, care, subliniem, a favorizat apariția și dezvoltarea structurilor partinice noi. Analiza partidelor formate din momentul consolidării sistemului partidist britanic constituie un exemplu elocvent, în sensul că noile formațiuni pot fi avantajate sau dezavantajate de acțiunile și de deciziile formațiunilor social-politice deja statornicite. Astfel, Partidul Independenței din Marea Britanie promovează scepticismul sau chiar ieșirea din cadrul Uniunii Europene și reevaluarea situației monedei naționale în raport cu crizele economice externe, partidul urmărind să-și sporească încrederea electoratului prin politici de înăsprire a imigrării și de extindere a relațiilor comerciale externe.

Sistemul multipartidist instituit în forma clasică în Franța este elucidat pe larg de B. Reilly și P. Nordlund în Concluziile culegerii de studii „Political parties in conflict-prone societies: regulation, engineering and democratic development” [45, p.286], subliniind că trăim timpuri în care, mai mult ca niciodată, decidem liderii politici prin alegeri determinate de prezența multipartidismului, societatea este guvernată de reguli selectate de acești lideri. Politicile multipartidiste nu constituie garanția pentru o societate dezvoltată, însă pot mobiliza grupurile vulnerabile la acțiuni, contribui la creșterea transparenței, fiind în măsură să influențeze mai

puternic elitele politice și să mobilizeze etniile. Vom menționa că aceste repere, potrivit autorilor, alcătuiesc nucleul programatic intern, însă pluralismul de opinii poate determina, de asemenea, direcțiile de politică externă, din care electoratul să poată să aleagă pe cele care să corespundă prevederilor interesului național.

V. Juc, Yu. Josanu și I. Rusandu în monografia „Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est” analizează transformările de sistem care s-au produs în țările sud-est europene în perioada de la sfârșitul anilor '80 ai secolului XX până în jumătatea a doua a primului deceniu al secolului următor, susținând că evoluția spre democrație și economia de piață a influențat edificator asupra constituirii și funcționalității instituțiilor democratice ale statelor care au pășit hotărât pe calea integrării europene și euroatlantice [46, p.22]. În condițiile diferențierii sistemelor parlamentare și semiprezidențiale din statele europene, în Marea Britanie, Germania și Franța putem concluziona că realizarea prevederilor programatice de politică externă nu este nemijlocit influențată nici de forma de guvernământ și nici de tipul de regim republican exprimat prin structura instituțiilor puterii de stat. Vom preciza că mai relevantă se dovedește a fi opțiunea alegătorilor, conținutul interesului național și tradiția cooperării în structurilor multilaterale, factori materializați și implementați prin programe guvernamentale.

Cu referire la aspectele multipartidismului din Republica Moldova, V. Saca menționează că prin structura și funcționarea sa multipartidismul nu generează, neapărat, instabilitate și incoerența, el face posibile alternanțe între centru-dreapta și centru-stânga, ducând și la situații de imobilism, aceste caracteristici devenind astfel părți determinante ale pluralismului extrem, prin coaliții guvernamentale eterogene, cu alternanțe dificile și destul de rare, cu randament de guvernare nesatisfăcător [47, p.97].

În ultimele decenii mai multe state europene au dezvoltat cadrul și conținutul reglementărilor referitoare la partidele naționale. Astfel, monografia „The Development of European Standards on Political Parties and their Regulation” elaborată de F. Molenaar pune accentul, în primul rând, pe identificarea concepțiilor normative europene ale rolului partidelor politice în democrațiile moderne, realizată prin analiza creșterii standardelor europene cu privire la formațiunile politice. În al doilea rând, analizează impactul (direct sau indirect) al legislației adoptată la nivel european cu privire la partide politice și sisteme de partide, fiind abordată reglementarea

partinică a Parlamentului European, Consiliului Europei și Curții Europene a Drepturilor Omului [48, p.3].

Abordarea partidelor politice europene prin prisma viziunilor științifice din Federația Rusă este prezentată în mai multe elaborări, vom invoca articolul „Contemporary supranational political parties in the European Union: an analysis of major tendencies” [49, p.106-116]. Autorii N. Zaslavskaya și N. Gudalov se focusează pe cercetarea activității partidelor de caracter supranațional din Uniunea Europeană prin identificarea principalilor factori care influențează funcționalitatea lor, fiind reliefate schimbările instituționale produse în dezvoltarea sistemului politic (al Uniunii Europene) ca rezultat al implementării prevederilor Tratatului de la Lisabona, acceptarea noilor state membre. includerea mai multor partide politice naționale în partidele supranaționale și reacția partidelor supranaționale la ultimele schimbări provocate de problemele politice și economice din cadrul unor state membre. Conținutul articolului demonstrează, în opinia noastră, modalitatea prin care partidele politice învață să se adapteze la schimbări și, ca rezultat, își sporesc influența asupra procesului decizional european. În concluzie extragem ideea de consolidare a partidelor politice supranaționale ca un factor important al procesului de integrare și element-cheie al sistemului politic european.

L. Șandru în studiul „Rolul partidelor politice europene în contextul democrației europene” pune în lumină ideea deficitului de democrație europeană, care este determinat de nivelul relativ scăzut de dezvoltare al partidelor politice europene [50, p.5]. Cercetătorul menționează că aceste organizații se dovedesc a fi departe de a poseda rolul mediatorului între cetățeni și instituțiile Uniunii Europene, deoarece, practic, nu dispun de capacitatea de a acționa peste bariere, în statele membre fiind prezente prin intermediul alegerilor europene. În asemenea condiții, partidele, ca și structuri politice europene, dețin o influență foarte mică în selectarea liderilor politici europeni, în comparație, spre exemplu, cu situația partidelor politice în plan național. Este de precizat că această idee a pierdut din relevanță în anumită măsură, dat fiind că a fost schimbată formula de alegere a Președintelui Comisiei Europene, exercițiu care a fost materializat prin scrutinul pentru Parlamentul European din luna mai 2014.

Considerăm că în limitele teritoriale ale Republicii Moldova alegerile pluripartidiste ca formă majoră a democrației pluraliste au generat apariția unor procese și fenomene politice noi. P. Midrigan califică fenomenul alegerilor ca fiind „purgatoriul” partidelor, context în care se verifică

relevanța lor socială. Autorul susține că nu doar alegerile determină reușita partidelor, există o presiune constantă din partea partidelor politice asupra sistemului electoral [51, p. 134]. După decretarea independenței, Republica Moldova a pornit pe calea democrației, susținând pluralismul în toate sferele vieții sociale, una din cele mai populare forme de manifestare a democrației dovedindu-se a fi alegerile organelor puterii. Alegerile reprezintă o condiție inalienabilă a democrației, subliniază C. Solomon și A. Piroșca prin analiza procedurii de organizare, desfășurare și finalitățile alegerilor desfășurate în România și în Republica Moldova în anii 1991-2010, insistând absolut corect asupra obligativității ca promisiunile electorale atât ale puterii, cât și ale opoziției să nu depășească perimetrul realității și al obiectivității. În condițiile când reușesc să obțină numărul suficient de voturi, să se instituie o modalitate concretă de responsabilizare în vederea realizării promisiunilor [52, p.106]. Vom sublinia că solicitările de acest conținut practic sunt omniprezente, dar cu regularitate nu sunt onorate, inclusiv de solicitanți.

Autorii monografiei „Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă”, V. Anikin și C. Solomon, afirmă că dezideratul subiecților politici pentru includerea în structurile de putere a condus la apariția diverselor comportamente, atât în cadrul formațiunilor social-politice, cât și al diferitelor segmente de electorat [53, p.5]. Notăm că dualitatea de vectori ai politicii externe poate fi explicată prin libertatea de exprimare și acțiune a formațiunilor social-politice, ordine firească pentru orice stat democratic, dar și prin criza de identificare a marii majorități a electoratului cu o opțiune de integrare și cooperare, ordine confirmată și de rezultatul scrutinului parlamentar din 30 noiembrie 2014.

În completarea acestei afirmații, facem referire la studiile tematice asupra interesului național realizate de V. Juc, care subliniază că nedefinirea interesului național devine inacceptabilă, reprezintă un pericol deloc neglijabil pentru existența statului și a poporului, dat fiind că nu sunt determinate obiectivele și prioritățile strategice de dezvoltare, iar amenințările și riscurile nu ezită să se pronunțe tot mai pregnant. Citându-l pe A. Burian, autorul exprimă supoziția că succesul politicii externe este determinat de claritatea formulării intereselor naționale, înțelegerea căilor și mijloacelor de realizare a lor [54, p.208]. În același context de idei, P. Varzari tratează componenta politicii externe exprimată prin fenomenul integrării europene ca pe o idee națională: supunând examinării sondajele de opinie, el depistează lipsa unei înțelegeri profunde din partea unui larg segment al societății privind procesul de integrare europeană, statutul și

scopurile urmărite. Cetățenii deseori nu înțeleg care sunt subiectele discutate și negociate între Republica Moldova și Uniunea Europeană, fiind total „deconectați” de la procesele integraționiste aflate în desfășurare [55, p.220].

Analiza rolului și locului Republicii Moldova pe arena mondială, certificate prin acțiuni de cooperare și integrare în plan regional și european reprezintă alt domeniu de cercetare a temei. Ținem să precizăm că abordarea politicii externe din perspectiva cercetărilor științifice autohtone cunoaște o dinamică continuă. Astfel, autorii monografiei „Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est” menționează că prin instituțiile de resort Republica Moldova acordă o atenție sporită dezvoltării și diversificării relațiilor multidimensionale cu statele Europei și Americii de Nord, pentru menținerea păcii, asigurarea securității și creșterea economică [56, p.144]. Potrivit opiniei lui V. Juc, Yu. Josanu și I. Rusandu, supozitie care a devenit practic general acceptată, precizăm noi, relațiile cu Uniunea Europeană sunt determinate atât de stagnări, cât și de procese dinamice care conturează unele succese în domeniul integrării europene. Vom menționa că deși semnarea și aplicarea Acordului de Parteneriat și Cooperare, iar mai târziu, a Planului de Acțiuni Uniunea Europeană – Moldova, nu a prevăzut nici o finalitate politică, aceste documente de politici și de acțiuni au contribuit la apropierea de Uniunea Europeană prin efortul guvernărilor din acele perioade, chiar dacă, potrivit unor estimări, mai degrabă au mimit procesul în cauză, relațiile dintre părți în anii 2008-2009 fiind, într-adevăr, destul de incerte.

Un studiu de proporții mici, dar similar într-o anumită măsură cu tema noastră de cercetare a fost realizat de D. Ilașciuc în „Colaborarea cu organizațiile internaționale în viziunea formațiunilor social-politice din Republica Moldova”. Autorul înaintează în analiză cu asumția conform căreia, obținând suveranitatea de stat într-un context politic foarte complicat, Republica Moldova acordă o atenție deosebită colaborării cu organizațiile internaționale. Fiind o parte integrantă a dezideratelor și opțiunilor electorale ale partidelor politice, acest demers creează posibilități reale pentru o colaborare eficientă cu țările lumii prin intermediul diplomației multilaterale și extinde mecanismele bilaterale și regionale de promovare a intereselor naționale fundamentale ale statului, prin accesul la valorile și experiența mondială, informație, datele statistice, serviciile experților, la surse de asistență tehnică și financiară. Feedback-ul cooperării poate fi reliefat prin contribuția organizațiilor la creșterea rolului și

influenței Republicii Moldova pe arena mondială, prezența în organizații internaționale oferind posibilitatea participării la elaborarea normelor dreptului internațional și asigurarea garanțiilor de securitate națională [57, p.191]. Toate acestea ne mărturisesc despre faptul că atitudinea formațiunilor social-politice din Republica Moldova în raport cu organizațiile internaționale depinde de scopurile politice, economice și sociale urmărite, afirmă cercetătorul, asumție care cu greu poate fi contestată, dar nici nu este incontestabilă.

Focusarea politicii externe exercitată cu diferită intensitate de partidele politice pe segmentul integrării europene este bine prezentată de Gr. Vasilescu prin articolul numit „Sarcini și mecanisme interne de integrare europeană a Republicii Moldova”, în care notează că pentru integrarea europeană de succes devine esențial formularea și promovarea în practică a acțiunilor și mecanismelor care să dezvolte politica internă a statului. Argumentul poate fi fundamentat prin determinarea priorităților esențiale, precum: reformarea agriculturii conform cerințelor și standardelor europene, soluționarea conflictului transnistrean în spiritul tradițiilor democratice europene, păstrarea stabilității și securității naționale și, nu în ultimul rând, dezvoltarea business-ului mic și mijlociu ca o modalitate de creștere economică și soluționare a problemelor sociale [58, p.48]. Menționăm succint că în plan teoretic, prin canalele media de informare a societății, mecanismele și acțiunile de realizare a integrării europene sunt bine cunoscute, însă problemele apar în procesul implementării aspirațiilor naționale de integrare europeană exprimate în politici, deseori mai puțin concludente și concertate, când diferența de cultură politică și de dezvoltare economică, absența consensului politic și social la nivel național stagnează procesul propriu-zis al apropierii și integrării în structurile comunitare și sistemul axiologic european.

În capitolul „Politica externă” din „Republica Moldova. Ediție enciclopedică” V. Juc face o sinteză a relațiilor externe exercitate de Republica Moldova în plan regională și mondial [59, p.709]. Astfel, potrivit autorului, perioada 1991-1994 se identifică cu insuficiența dialogului politic dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, dată fiind lipsa unui document politico-juridic bilateral, dar spre sfârșitul anului 1993 conducerea Republicii Moldova a inițiat eforturi de stabilire a relațiilor politico-juridice cu Uniunea Europeană în vederea promovării proceselor de cooperare și de susținere a construcției instituționale democratice și consolidării societății civile. Materializarea dialogului s-a finalizat prin semnarea la 28 noiembrie

1994 a Acordului de Parteneriat și Cooperare, fiind primul instrument de cooperare cu Uniunea Europeană, un document, subliniem, care s-a lăsat mult așteptat.

Evoluția dialogului politic a primit noi dimensiuni prin lansarea inițiativei Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, autoritățile Republicii Moldova urmărind identificarea unor mecanisme pentru aprofundarea cooperării cu Uniunea Europeană. Deși perioada 2001-2009 a fost plasată sub semnul guvernării comuniste, subliniază V. Juc, totuși integrarea europeană a fost declarată obiectiv strategic prioritar, devenind punctul de reper în sincronizarea programelor de guvernare și stabilirea parteneriatelor dintre forțele politice. Autorul precizează că realizarea obiectivelor Politicii Europene de Vecinătate, lansată la 11 martie 2003, a reclamat semnarea și implementarea planurilor bilaterale de acțiuni, prevăzute cu agendă largă de activități separate pe domenii principale. În cazul Republicii Moldova, Planul de Acțiuni semnat la 22 februarie 2005 a actualizat dialogul politic, APC rămânând documentul politico-juridic de bază, care a plasat Republica Moldova într-o perspectivă geopolitică concepută de vecinătate și proximitate europeană, fără a conține o finalitate politică clară.

Domeniul politicii externe este amplu reliefat în studiul enciclopedic „Republica Moldova pe calea modernizării”, în care V. Juc și Gh. Cojocaru i-au determinat specificul prin analiza condițiilor autohtone de inițiere a activităților de politică externă, interesului național ca factor determinant al priorităților de politică externă, cadrului normativ-instituțional și impactului cooperării bilaterale și multilaterale asupra consolidării și evoluției acestui obiectiv programatic [60, p.228].

Vom sublinia punctual că sunt supuse cercetării relațiile dintre Republica Moldova și instituții de cooperare multilaterală, cum ar fi: Organizația Națiunilor Unite, exprimându-se angajamentul de a respecta prevederile Cartei ONU, atașamentul față de idealurile acestei structuri de vocație universală și dezideratul de antrenare în activitățile ce vizează cooperarea desfășurată sub egida și cu suportul ei; Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, urmărindu-se identificarea sprijinului necesar pentru edificarea statului de drept și crearea societății libere și democratice; Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, prin participarea la Programul Parteneriatul pentru Pace autoritățile naționale au manifestat interes pentru asigurarea controlului democratic asupra forțelor armate și disponibilității de a lua parte activă la exercitarea operațiunilor de menținere

a păcii, desfășurate sub egida instituțiilor internaționale de profil; Consiliul Europei, fiind ratificate mai multe convenții în domeniul asigurării drepturilor omului. Un subcapitol aparte este consacrat reliefării activității Republicii Moldova în cadrul structurilor subregionale de cooperare. Precizăm doar că toate aceste segmente de cooperare se regăsesc expres și în cadrul programelor și platformelor electorale ale partidelor politice, incluzând aspecte de dezvoltare, implementare și impulsioneare a relațiilor de cooperare și parteneriat extern pe filieră sud-est și est european.

Cu privire la funcționalitatea Consiliului Europei, F. Liberti evidențiază în studiul „Le Conseil de l’Europe, outil négligé” că originea dezamăgirilor recente ale cetățenilor comunitari în proiectul integraționist al Uniunii Europene poate fi explicată și prin importanța caracterului economic atribuit mecanismului de integrare a noilor state membre, întregul proces fiind catalogat ca o strategie de reducere a deficitelor economice naționale. Capacitatea de organizare, mobilizare și reprezentare a intereselor cetățenilor europeni prin structurile Consiliul Europei, transformă instituția într-un model de integrare mult mai eficientă, reieșind din noile conjuncturi geopolitice și geoeconomice [61, p.5].

Elucidând dimensiunile parteneriatului dintre Republica Moldova și Organizația Tratatului Nord Atlantic, vom remarca, din setul de publicații, care nu se dovedește a fi destul de consistent, un articol elaborat de V. Berbeca, prin care sunt prezentate argumente în favoarea aderării Republicii Moldova la NATO, proces considerat a fi o strategie funcționabilă pentru garantarea suveranității și dezvoltării economice a statului [62, p.60]. În același context, R. Gorincioi supune analizei procesul elaborării concepției securității naționale prin prisma cooperării cu Organizația Nord-Atlantică, fiind formulată interconexiunea dintre politica securității naționale și interesul național bazată pe tradiții comune și pe valori sociale fundamentale [63, p.14]. I. Coropcean cercetează cooperarea Republicii Moldova cu Alianța pe dimensiunea militară, remarcând importanța Parteneriatului pentru Pace și a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO [64, p.26], iar S. Mîtcu abordează activitățile nemilitare, științifice și de protecția mediului, exercitate de Tratatul Atlanticului de Nord în contextul transformării relațiilor internaționale postrăzboi rece, exprimate prin politici de mediu și dezvoltare științifică, urmărind determinarea importanței parteneriatului pentru Republica Moldova în condițiile statutului autoproclamat de neutralitate permanentă [65, p.4]. V. Armașu și-a focusat atenția pe reliefaarea rolului și locului Alianței Nord-

Atlantice în contextul implementării politicii antiteroriste a Republicii Moldova, subliniind că autoritățile au elaborat și au implementat la nivel național o politică activă privind lupta împotriva terorismului sub toate dimensiunile sale [66, p.30]. Subscriem la propunerile expuse de V. Juc și S. Mîtcu privind oportunitatea resetării relațiilor de parteneriat dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică, dat fiind că acestea practic au fost plasate pe planul secund în cadrul preocupărilor de politică externă și de asigurare a securității naționale, dar și la nivel subregional.

Vom remarca un articol elaborat de O. Serebrian privind perspective geostrategice elucidate prin prisma problemei frontierelor în polemologia Republicii Moldova, principalele sfidări pentru siguranța națională, a impactului conflictului transnistrean și celui sud-basarabeian în caracteristica geopolitică a statului. Autorul susține că „Republica Moldova riscă să rămână o „pată albă” pe harta continentului, o zonă-tampon între spațiul vest-european aflat în plin proces de integrare politică și economică și cel eurasiatic, dominat de condiția geopolitică la care a fost supus din ’89 încoace” [67, p.53]. Suntem de acord cu ideea expusă de O. Serebrian, considerând că semnarea și implementarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană amplifică ideea vocației europene, destinului european al poporului Republicii Moldova, acest document deschide noi perspective de integrare economică și culturală în spațiul comunitar, permițând valorificarea resurselor instituționale, tehnice și de personal în vederea eficientizării spectrului de relații bilaterale și multilaterale cu statele membre.

În același context de idei, S. Cebotari și V. Saca în articolul „Configurarea politicii externe a Republicii Moldova în spațiul integraționist european” supun investigațiilor acțiunile concrete care se dovedesc a fi în măsură să contribuie la apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană, prin configurarea politicii externe la rigorile spațiului comun al integrării [68, p.53]. În completarea acestui subiect, V. Conacu în articolul „Problemele actuale ale politicii Republicii Moldova privind procesul de integrare europeană” formulează ipoteza potrivit căreia, Republica Moldova trebuie să-și urmeze calea europeană nu numai din perspectiva geografică, dar și din perspectiva politică [69, p. 109], iar C. Solomon abordând cadrul legislativ-normativ de realizare a politicii externe, menționează că documentele care reglementează relațiilor externe facilitează activitatea cadrelor diplomatice și apropie statul de structurile europene și mondiale în vederea integrării și globalizării lui [70, p.95]. V.

Andrieș în articolul „Dimensiunile politice ale procesului de integrare europeană (cazul Republica Moldova)” urmărește să identifice natura relațiilor mutuale prin analiza a două componente: Uniunea Europeană în raport cu Republica Moldova și conducerea Republicii Moldova în raport cu procesele integraționiste europene. Sinteza cercetărilor este reliefată prin trecerea în revistă a eforturilor depuse de autoritățile naționale și principalele curenți ale procesului de integrare europeană. [71, p.7].

Cu certitudine, transformările din cadrul sistemului internațional, cauzate, inclusiv, de procesele integraționiste desfășurate în arealul european și în spațiul geopolitic eurasiatic, au impact nemijlocit asupra politicii externe și a unor componente ale interesului național al Republicii Moldova. Pornind de la acest reper, S. Cebotari realizează o investigație amplă, definită „Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste”, subliniind că nici un proces integraționist nu poate fi exercitat fără implicarea statelor, care, respectiv, dispun de un anumit interes pe care îl realizează prin intermediul politicii externe, iar Republica Moldova, ca și alte state noi apărute pe arena politică internațională, urmărește să-și găsească locul în contextul acestor procese, determinându-și vectorii interesului național și prioritățile politicii externe [72, p.9]. Alt obiectiv vizează stabilirea avantajelor, dezavantajelor, oportunităților și problemelor apartenenței Republicii Moldova la CSI comparativ cu locul și rolul politicii integraționiste în structurile europene.

Având ca obiectiv de cercetare politica externă din perspectiva valorilor general-umane, V. Rotaru în teza de doctor „Politica externă a Republicii Moldova în contextul dimensiunilor morale: realități și deziderate” examinează, din punct de vedere teoretico-analitic și al raportului dintre general și particular, domeniul politicii externe a Republicii Moldova, proiectând valențele ei prin prisma dimensiunilor morale. În vederea realizării obiectivului propus, autorul analizează evoluția politicii externe și moralei în context internațional, specifică modalitățile și consecințele interconexiunii dintre politica externă și morală, interpretând cultura păcii ca pe o perspectivă de implementare a moralei în politica externă a statului [73, p.5]. Considerăm că aplicabilitatea cercetării constă, mai degrabă, în formularea sistemului de valori al politicii externe în contextul globalizării, în timp ce șansele de transpunere în practică se dovedesc a fi mai mici.

O abordare absolut diferită a politicii externe este realizată de V. Borș, care în teza de doctor „Diplomația Republicii Moldova în perioada anilor

1944-2001” [74, p.7] a cercetat conexiunea dintre politica externă și diplomație în sistemele federaliste și integraționiste, evidențiind fazele incipiente ale diplomației naționale, procesul de constituire și de dezvoltare a serviciului și a reprezentanțelor diplomatice, angajarea relațiilor de cooperare dintre Republica Moldova și Federația Rusă, Republica Moldova și România, culminând cu analiza procesului de cooperare prin organizațiile internaționale guvernamentale.

Notăm că studii de politică externă sunt realizate și în cadrul unor structuri nonguvernamentale. În Buletinul de politică externă elaborat de experții Institutului pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul”, rolul și locul statului în planul cooperării externe bilaterale și multilaterale este tratat în următoarele aspecte: „Relațiile moldo-americane în contextul procesului de integrare europeană a Chișinăului: oportunități ratate și posibilități pentru viitor”, perfectat de C. Canțâr; „Politica externă a Republicii Moldova în anul 2013: începutul ireversibilității integrării europene?”, autor I. Tăbîrță; „De la Vilnius la Riga: Republica Moldova și dinamica Parteneriatului Estic”, elaborat de E. Țugui; „Chinurile politicii externe ale Republicii Moldova”, perfectat de C. Ciurea; „Integrarea europeană a Moldovei mai este un consens național?” autor L. Litra; „Realizări și oportunități de cooperare între Organizația Națiunilor Unite și Republica Moldova”, elaborat de V. Berbeca [75]. Am reliefat doar unele abordări consacrate politicii externe din Buletin, numitorul comun fiind analiza avantajelor, dezavantajelor, oportunităților, problemelor și evoluția parcursului european al Republicii Moldova.

În cadrul ediției de analiză și consultanță politică „Politicon” se regăsește și un capitol dedicat relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană. Astfel, obiectivele și finalitățile politicii externe pot fi prezentate prin următoarele titluri: „Declarația de la Chișinău a celui de-al III-lea Summit PPE al liderilor Parteneriatului Estic”, „Uniunea Europeană sau Uniunea Eurasiatică?”, elaborate de S. Chirică; „Republica Moldova „condamnată” să lupte singură pentru viitorul ei european”, autor I. Ciobanu; „Republica Moldova. Unire prin integrarea europeană”, autor S. Bocancea [76]. Elaborările științifico-practice urmăresc informarea opiniei publice pe problematica integraționistă, subliniind că politica externă trebuie orientată spre dezvoltarea oportunităților de integrare europeană și se impune de întreprins acțiuni concrete pentru realizarea parcursului european.

Institutul de Politici Publice prezintă studii în domeniului politicii externe, sintetizate prin: „Relațiile politice dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană”; „Traseul european al Republicii Moldova: lecții de trecut și priorități de viitor”; „Strategia europeană a Republicii Moldova”; „Cazul Republicii Moldova: ce ar putea face Uniunea Europeană și SUA?”; „Experiența Poloniei și unele oportunități pentru Moldova” [77]. Aceste studii reflectă unele preocupări de politică externă, textele fiind elaborate din perspectiva integrării europene a Republicii Moldova, sunt canalizate pe reliefaarea tentativelor de armonizare legislativă și racordare la standardele europene.

În aceeași ordine de idei subliniem că Asociația pentru Politică Externă din Moldova este una dintre principalele structuri neguvernamentale în domeniul politicii externe, propunându-și să susțină procesul de europenizare și soluționare a problematicii transnistrene. Obiectivele sunt valorificate prin proiecte care au drept scop îmbunătățirea calității dezbaterilor în domeniul politicii externe, stabilirea platformelor de analiză, furnizarea studiilor independente de înaltă calitate pe subiecte ce se referă la politică externă și procese internaționale care afectează interesele Republicii Moldova, fiind destinate factorilor de decizie, agenților diplomatici și publicului larg interesat [78].

Altă organizație neguvernamentală reprezentativă care desfășoară pe larg un șir de programe în materie de monitorizare a guvernării, alegerilor și partidelor politice este Asociația ADEPT, a cărei obiective în domeniile date urmăresc realizarea eficientă a strategiilor guvernamentale orientate spre dezvoltarea social-economică și democratizarea societății, consolidarea instituțiilor democratice și încurajarea participării cetățenilor în procesul decizional. Acțiunile desfășurate sunt prezentate opiniei publice prin publicații tematice: „Evoluția pluripartidismului pe teritoriul Republicii Moldova”, autori fiind M. Cernencu și I. Boțan, „Partide, alegeri, compromisuri”, „Moldova și Uniunea Europeană în contextul Politicii Europene de Vecinătate”, „În ce măsură Politica Europeană de Vecinătate este o ofertă substanțială pentru Republica Moldova?”, elaborate de S. Bușcăneanu [79].

În baza materialului supus investigației științifice putem face o concluzie preliminară, rezumată la următoarele: cercetarea activității partidelor politice prin prisma analizei prevederilor programatice de politică externă reprezintă un segment relativ nou, abordat mai puțin sau doar tangențial cu alte subiecte. Prin studiile realizate, cercetătorii științifici și

analizii au manifestat interes deosebit față de activitatea partidelor politice pe dimensiunea politicii externe, punând în lumină și imprimând valoare adăugată importanței și participării lor în procesele de cooperare bilaterală și multilaterală. Subiectul ce vizează componentele de politică externă în activitatea partidelor politice din Republica Moldova este mai puțin valorificat în literatura de specialitate, dat fiind că dimensiunea este mai puțin vizibilă pe motivul că au fost realizate mai puține activități de acest gen, impulsivitatea lor producându-se, cu precădere, în ultimii ani, când pe agenda zilei a revenit problema opțiunii geopolitice și vectorului de dezvoltare a Republicii Moldova, abordate în contextul formării coalițiilor guvernamentale și activizării opoziției, atât parlamentare, cât și extraparlamentare.

Bibliografie:

1. Enciu Nicolae. Politologie. Curs universitar. Chișinău: CIVITAS, 2005, 384 p.
2. Burke Edmund. Reflecții asupra Revoluției din Franța. București: Nemira, 2000, 336 p.
3. Constant Benjamin. Despre libertate la antici și la moderni. Iași: Institutul European, 1996, 233 p.
4. La Palombara Joseph. Weiner Myron. Political parties and political development. Princeton: Princeton University Press, 1969, 487 p.
5. Duverger Maurice. Les partis politiques. Paris: Armand Colin, 1951, 476 p.
6. Gusti Dimitrie. Partidul politic. Sociologia unui sistem al partidului politic. În: Doctrinile partidelor politice. București: Garamond, 1996, 424 p.
7. Reilly Benjamin. Nordlund Per. Political parties in conflict-prone societies: regulation, engineering and democratic development. New York: United Nations University Press, 2008, 341 p.
8. Janda Kenneth. Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives. Adopting party law. Washington, DC: National Democratic Institute for International Affairs (NDI), 2005, 38 p.
9. Yılmaz Ensar. Sociology of political parties' closure regime. În: African Journal of Business Management. 2009, nr. 3 (12), p. 831-835.

10. Fernandes Vasco. Indifference and Political Parties. În: Durham Anthropology Journal. 2005, nr. 13(1).<http://community.dur.ac.uk/anthropology.journal/vol13/iss1/fernandes/fernandes.html> (vizitat 24.01.2015).
11. Reiter Howard. The Study of Political Parties, 1906–2005: The View from the Journals. În: American Political Science Review. 2006, nr. 4, p. 613-619.
12. Goren Paul. Party Identification and Core Political Values. În: American Journal of Political Science. 2005, nr. 4, p. 882–897.
13. Schwartz Antoine. La résistible dérive oligarchique. În: „Le Monde diplomatique”. 2012, nr. 9, p. 4-6.
14. Ibarra Pedro. Democracia participativa y desarrollo humano. Madrid: Dykinson, 2007, 283 p.
15. Tănăsă Ruslan. Votul afectiv în spațiul electoral al Republicii Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI. Chișinău: CEP USM, 2003, p. 109-117.
16. Peru-Balan Aurelia. Sistemul partidist și leadershipul politic. În: Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală Andrei Lupan, 2015, 480 p.
17. Зевелёва А. Свириденко Ю. Шеляхаева А. Политические партии России: история и современность. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2000, 631 p.
18. Nica Constantin. Sisteme de partide contemporane. București: Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale, 2010, 392 p.
19. Moșneaga Valeriu. Rusnac Gheorghe. Republica Moldova: alegerile parlamentare (1994) și geografia politică a electoratului. Chișinău: CEP USM, 1997, 190 p.
20. Protsyk Oleh. Bucataru Igor, Volentir Andrei. Competiția partidelor în Moldova: Ideologie, organizare internă și abordarea conflictelor etno-teritoriale. Chișinău: CEP USM, 2008, 204 p.
21. Ciobanu Ion. Regimul juridic al organizării și funcționării partidelor politice în Republica Moldova: Aspecte politico-juridice comparate. Chișinău: Print Caro, 2013, 142 p.
22. Volnițchi. Igor. Istoria partidelor din Republica Moldova (1991-2009). Chișinău: Tipogr. Centrală, 2010, 312 p.
23. Burstein Paul. Linton Aprilie. The impact of political parties, interest groups, and social movement organizations on public policy: some

- recent evidence and theoretical concerns. În: Social Forces. 2002, nr. 2, p. 381-408.
24. Мошняга Валериу. Руснак Георге. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI, Chișinău: CEP USM, 2001, p. 28-98.
 25. Мошняга Валериу. Руснак Георге. Тэнасэ Руслан. Парламентские (2005) выборы в Республике Молдова: специфика, стратегии, результаты. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXX, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 61-120.
 26. Peru Aurelia. Tendințe și strategii de imagine în electorala 2005 (cazul Republicii Moldova). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIX, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 43-51.
 27. Popovici Anatolie. Sandu Ion. Influența factorului extern asupra strategiei și tacticii partidelor politice din Republica Moldova în Electorala-2005. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXXI, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 162-173.
 28. Tănasă Ruslan. Rolul antipropagandei în campania electorală (electorala 2001). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI, Chișinău: CEP USM, 2001, p. 131-137.
 29. Rusnac Gheorghe. Solomon Constantin. Alegerile parlamentare (2001) și reflectarea campaniei electorale în ziarele guvernamentale “Moldova Suverană” și “Nezavisimaia Moldova”. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI, Chișinău: CEP USM, 2001, p. 112-120.
 30. Solomon Constantin. Tipuri și forme de agitație electorală în campania pentru alegerile parlamentare anticipate din 2010 în Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea LIII, Chișinău: CEP USM, 2011, p. 130-147.
 31. Midrișan Pavel. Partidele politice din Parlamentul Republicii Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXVIII, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 52-60.
 32. Tănasă Ruslan. Midrișan Pavel. Comportamentul coaliționist al partidelor politice din Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXVIII, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 129-136.

33. Arseni Alexandru. Legitimitatea puterii de stat: fenomen complex și indispensabil societății umane contemporane. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2015. 301 p.
34. Enea Viorel. Partidele politice în România postdecembristă: realități și probleme. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2008, 19 p.
35. Ciocan Iurie. Partidele politice în sistemul relațiilor de putere (cazul Republicii Moldova). Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2008, 19 p.
36. Midrigan Pavel. Partidele în sistemul politic al Republicii Moldova. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2006, 17 p.
37. Rusu Rodica. Dimensiunea ideologică a procesului politic în Republica Moldova. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2007, 19 p.
38. Bucataru Igor. Instituționalizarea partidelor politice din Republica Moldova: studiu interdisciplinar. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2005, 19 p.
39. Bucataru Igor. Instituționalizarea partidelor politice: aspecte teoretico-metodologice. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXVIII, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 7 -27.
40. Bucataru Igor. Contextului istoric și socio-cultural al procesului de constituire al sistemului pluripartidist din Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXV, Chișinău: CEP USM, 2004, p. 22-35.
41. Sârghi Dumitru. Ilașciuc Dinu. Problema partidelor politice în organizația politică a societății capitaliste contemporane în viziunea cercetătorilor sovietici (anii 60-70). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIII, Chișinău: CEP USM, 2000, p. 194-205.
42. Moraru Victor. Enea Viorel. Rolul instituționalizării partidelor în consolidarea democrației. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXXIX, Chișinău: CEP USM, 2007, p. 41-50.
43. Juc Victor. Varzari Pantelimon. Partide politice și organizații neguvernamentale. În: Republica Moldova. Ediția a 2-a revăzută și adăugată. Chișinău: Bons offices SRL, 2010. p. 724-739.
44. Harmel Robert. On the Study of New Parties. În: International Political Science Review. 1985, nr. 4, p. 403-418.
45. Reilly Benjamin. Nordlund Per. Op. Cit., 341 p.

46. Juc Victor, Josanu Yuri, Rusandu Ion. Sisteme politice tranzitorii din Europa de Sud-Est. Chișinău: Institutul de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2008, 204 p.
47. Saca Victor. Fenomenul transformăției partinice în societatea post-sovietică (cazul Republicii Moldova). În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI, Chișinău: CEP USM, 2003, p. 82-99.
48. Molenaar Fransje. The Development of European Standards on Political Parties and their Regulation. Working Paper Series on the Legal Regulation of Political Parties. 2010, nr. 4, 60 p.
49. Zaslavskaya Natalia. Gubalov Nicolai. Contemporary supranational political parties in the European Union: an analysis of major tendencies. În: Vestnik St. Petersburg University. 2013, nr. 6, p. 106-116.
50. Șandru Lavinia. Rolul partidelor politice europene în contextul democrației europene. În: Revista de Științe Politice și Relații Internaționale. 2011, nr.3, p. 5-24.
51. Midrigan Pavel. Partidele politice în procesul electoral (cazul Republicii Moldova) În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXX, Chișinău: CEP USM, 2005, p. 121-135.
52. Solomon Constantin. Piroșca Alina. Alegerile parlamentare din Republica Moldova și din România. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea LVIII, Chișinău: CEP USM, 2012, p. 106-128.
53. Anikin Vladimir. Solomon Constantin. Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă. Chișinău: Sirius, 2011, 112 p.
54. Juc Victor. Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice. Teză de doctor habilitat în politologie. Chișinău, 2012, 263 p.
55. Varzari Pantelimon. Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova). Chișinău: Pontos, 2013, 366 p.
56. Juc Victor. Josanu Yuri. Rusandu Ion. Op. cit., 204 p.
57. Ilașciuc Dinu. Colaborarea cu organizațiile internaționale în viziunea formațiunilor social-politice din Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII, Chișinău: CEP USM, 2002, p. 190-197.

58. Vasilescu Grigore. Sarcini și mecanisme interne de integrare europeană a Republicii Moldova. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2008, nr. 1, p. 48-64.
59. Juc Victor. Politica externă. În: Republica Moldova. Ediția a 2-a revăzută și adăugată. Chișinău: Bons offices SRL, 2010. p. 706 -715.
60. Juc Victor. Cojocarul Gheorghe. Politica externă. În: Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic. Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală Andrei Lupan, 2015, 480 p.
61. Liberti Fabio. Le Conseil de l'Europe, outil négligé. În: Le Monde diplomatique. 2015, nr. 1, p. 19-20.
62. Berbeca Veaceslav. Argumente în favoarea aderării Republicii Moldova la NATO. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2007, nr. 3. p. 60-64.
63. Gorincioi Radu. Elaborarea noii concepții de securitate națională prin prisma cooperării cu Alianța Nord-Atlantică. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2007, nr. 3. p. 14-25.
64. Coropcean Ion. Cooperarea Republicii Moldova cu NATO: dimensiunea militară. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2007, nr. 3. p. 26-29.
65. Mîtcu Silvia. Activități nemilitare ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord în contextul transformării relațiilor internaționale postrăzboi rece. Teză de doctor în științe politice, Chișinău, 2014, 164 p.
66. Armașu Vitalie. Rolul NATO în procesul de implementare a politicii antiteroriste a Republicii Moldova. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2007, nr. 3. p. 30-33.
67. Serebrian Oleg. Perspectivele geostrategice ale Republicii Moldova. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2007, nr. 3, p. 34-53.
68. Cebotari Svetlana. Saca Victor. Configurarea politicii externe a Republicii Moldova în spațiul integraționist european. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2007, nr. 4, p. 53-74.
69. Conacu Vasile. Problemele actuale ale politicii Republicii Moldova privind procesul de integrare europeană. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2008, nr. 2-3, p. 109-113.
70. Solomon Constantin. Cadrul normativ-legislativ de realizare a politicii externe a Republicii Moldova. În: Studii internaționale. Viziuni din Moldova. 2008, nr. 2-3, p. 95-101.

71. Andrieș Vasile. Dimensiuni politice ale procesului de integrare europeană. Teză de doctor în științe politice. Chișinău, 2009, 146 p.
72. Cebotari Svetlana. Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste: interese și priorități. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2007, 22 p.
73. Rotaru Veronica. Politica externă a Republicii Moldova în contextul dimensiunilor morale: realități și deziderate. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2013, 31 p.
74. Borș Vladimir. Diplomația Republicii Moldova în perioada anilor 1944-2001. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Chișinău, 2002, 31 p.
75. Publicații periodice. Buletin de politică externă.
<http://www.viitorul.org/lib.php?l=ro&idc=358&t=/PUBLICATII-PERIODICE/Buletin-de-politica-externa&> (vizitat la 10.07.2014).
76. Republica Moldova-Uniunea Europeană.
<http://politicon.md/articole/rm-ue> (vizitat 10.07. 2014).
77. Publicații. Moldova și Uniunea Europeană.
<http://www.ipp.md/category.php?l=ro&idc=160 &nod=1> (vizitat la 14.07.2014).
78. Despre APE. <http://www.ape.md/pageview.php?l=ro&idc=147> (vizitat la 10.07.2014).
79. Publicații. <http://www.e-democracy.md/publications/> (vizitat la 17.07.2014).